

ראש יהודי

הנוטרים 7 ירושלים 02-6791122 93262
rosh@rosh-yehudi.co.il www.rosh-yehudi.org

ניסן התשס"ח

בס"ד

חמץ ומצה

לפרשת מצורע (ע"פ שיעורו של הרב יואל בן נון)

קידושו והתמסרותו של הבית היהודי. שלא כבשאר הקרבנות, תכלית קרבן הפסח ומשמעותו המפורשת היא אכילתו בתוך הבית ובקרב המשפחה: "שלא בא מתחילתו אלא לאכילה" (פסחים ע"ו ע"ב). לפיכך נזכר כאן הקרבן בלשון "זבח", והקרבנות קרויה "זיבוח", ולביטוי זה יש משמעות רבה, שכן "זבח" מציין בעיקר זבח משפחה, ו"זיבוח" הוא הכנת זבח משפחה. נמצא זבחי – זבח משפחה המוקדש לה'.

להקריב את הזבח הזה במקדש בשעה שהחמץ עדיין בבית – דבר זה יתפרש שרק האנשים, בני המשפחה, משתעבדים לה', ואילו גורלם, אמצעי קיומם הגשמי, מחייתם ושהייתם עלי אדמות, נחשבים כבלתי תלויים בה' – לא מה' הם באים ולא לה' הם מוקדשים. דבר זה יצור תהום עמוקה למשחית בין הבית לבין המקדש, והלא כל עצמו של הקרבן הוא קידוש הבית והקרבנות על מזבח מקדש ה'.

ואולי ניתן להסביר על פי הסברו של רש"י הירש גם את הרעיון מאחורי האיסור של "בל יראה ובל ימצא" בכך שבפסח הדגש הוא על הבית היהודי בכללותו, ולכן החובה היא לא רק שהיהודי לא יאכל חמץ אלא גם שלא ימצא חמץ בכל רשותו.

מעבר לציווי על השבתת החמץ, אנו מצויים לאכול את קרבן הפסח עם מצות כמו שנאמר בציווי על פסח מצרים:

5. שמות י"ב
ח ואכלו את-הבשר בלילה הזה צלי-אש ומצות על-מרורים יאכלוהו.

וכמו שנפסק להלכה ברמב"ם:

6. רמב"ם הלכות קרבן פסח (פרק ח' הלכה א')

א אכילת בשר הפסח בלילי חמישה עשר--מצות עשה, שנאמר "ואכלו את הבשר, בלילה הזה: צלי אש ומצות, על מרורים יאכלוהו" (שמות יב, ח).

[ב] ואין מצה ומרור מעכבין; אם לא מצאו מצה ומרור, יוצא ידי חובתו באכילת בשר הפסח לבדו. אבל מרור בלא פסח--אינו מצוה, שנאמר "על מרורים יאכלוהו".

ונשאלת השאלה מדוע יש לאכול את קרבן הפסח עם מצה ומרור?

רש"י הירש רואה במצה ומרור סמלים לשעבוד שנמשך גם בשעת הגאולה, והוא מסביר:

7. רש"י הירש

"ואכלו את הבשר – להם בעצמם תשוב ותוענק בליל חרות זה יישותם אשר הקריבו, ואולם: צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. משמעות "מצות ומרורים" ברורה. כשם שברגע היציאה לא הניחו להם נוגשיהם שהות לחימוץ לחמם, ומצות הוכרחו לקחת אתם, כן לא נתנו להם, בהיותם עבדים, שהות לחמוץ לחמם. בכל עת עמדו מאחוריהם שוט הנוגש ולחץ עומס

חמץ ומצה עומדים בתורה פעמים רבות כצמד, זה לעומת זה. יש שהחמץ אסור והמצה היא חובה; יש שדווקא החמץ מחויב, והוא עיקרה של המצווה.

ובתוכם: יש אשר חמץ ומצה מעורבים, וחובה לאחוז בזה וגם מזה.

עיון במקומות השונים המופיעים בתורה, בתוספת הבנת מהותם של החמץ כנגד המצה, מורה, שלא מקרים מנותקים זה מזה יש כאן, אלא מערכת אחת שיטתית, שלמה ואחידה.

כל הסבר של מהות חמץ ומצה צריך לקחת בחשבון את כל ההקשרים ואת כל האיסורים והמצוות.

ראשית, נציג את ההקשרים שבהם מופיע בתורה עניין חמץ ומצה:

א. הפסח: חמץ אסור בלאו ומצה מחויבת במצווה.

הקשר האיסור הוא ביחס לקרבן הפסח בארבעה-עשר בניסן, כמו שנאמר:

1. שמות כ"ג – הפסח

יח לא-תזבח על-חמץ דם-זבחי ולא-גלין חלב-חגי עד-בקר.

כמו שמסביר רש"י על פי המכילתא:

2. רש"י

לא תזבח על חמץ – לא תשחט את הפסח ביי"ד בניסן עד שתבער החמץ

כמו שמסביר ראב"ע את הביטוי "דם-זבחי":

3. ראב"ע

דם-זבחי – הוא זבח חג הפסח הנאכל על מצות ומרורים

ונשאלת השאלה מה היא מהות הקשר בין איסור חמץ לקרבן הפסח? ואומר בעל ספר החינוך:

4. בעל ספר החינוך מצוה פ"ט

משרשי המצוה: לפי שקביעות זמן בכל העינינים הוא קיום עשיתו, ידוע הדבר אצל כל אדם. ועל כן בדבר הפסח שהוא דבר גדול אצלנו בקיום הדת כמו שכתבנו למעלה (מצוה כ"א), צויה האל ברוך הוא שנעשה ענינו בסדר ובקביעות זמן לכל דבר ודבר מדבריו, ולא תבוא מצוה ממצוות ענין המועד הזה בגבול חברתה.

ועל כן נזהרנו להשבית החמץ – הנמאס בעינינו לשעתו – תחילה, ואחר כך להתחיל בקרבן הפסח, שהוא התחלת שמחת מועד הטוב.

כלומר על פי בעל ספר החינוך ישנה חשיבות רבה להשבית החמץ לפני שמתחילים בקיום מצוות הפסח.

ומסביר רעיון זה רש"י הירש ואומר:

5. הרש"י הירש

"כבר בארנו לעיל פרק י"ב שעיקרו של קרבן פסח הוא

והספורנו מפרש ומסביר את דברי רש"י :

13. ספורנו

"לחם עוני – לחם שהיו אוכלים בענים, ושלא היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ, מפני נוגשים אצים"

והחזקוני מסביר :

14. חזקוני

"לחם עוני – דרכו של עני כשנותנים לו מעט קמח אין לו כלי להחם בו המים ללושו ולא פנאי להחמיץ, אלא בוללו במעט מים צוננים וזורקו בתנור או בכירה"

וחוזרת השאלה שהצגנו לעיל מה ענין מצה המבטאת כמו שראינו לעיל עניות אל הגאולה.

שאלה זו שואל המהר"ל :

15. המהר"ל בבאורו להגדה של פסח

"ואולי יקשה לך מה ענין העניות אל החרות והלא שני הפכים הם החרות והעניות. אבל דבר זה אין קשיא כי העניות בעצמה הוראה על הגאולה שאין ענין הגאולה רק כשיוצא להיות עומד לגמרי ברשות עצמו ואין לו שום צירוף אל זולתו. לא כמו העבד שאינו עומד ברשות עצמו ויש לו צירוף אל זולתו הוא האדון. לכך הדבר שיש בו עשירות אינו עומד בעצמו רק יש לו צירוף אל קנינו ואין בזה גאולה .

אבל הדבר שיש בו עניות ואין בו קנין רק עומד בעצמו שייך בו גאולה. ולפיכך נצטוינו לאכול לחם עוני שהוא המצה בליל היציאה, בעבור שאין במצה רק עצם הלחם ולא יצטרף בו דבר מן השעור. והוא כמו עני. כדי שלא יהיה נמצא כלל שום צירוף בלילה שבו הגאולה ועי"ז נקנה הגאולה שהוא סלוק הצרוף"

כלומר המהר"ל מחלק בין עניות ושעבוד,

ובעוד שהשעבוד סותר כמובן את הגאולה, הרי שמהר"ל רואה בעניות ובמצה המבטאת את העניות את התנאי לגאולה, וממשיך המהר"ל ואומר :

"ועוד תדע איך המצה שהיא לחם עוני שייכה אל הגאולה, וזה כי העני הוא שאין לו דבר וזה ענין פשיטות כאשר עומד בעצמו. ודבר זה אף שהוא לחסרון נחשב בעולם הזה שהוא עולם ההרכבה ומעלתו בהרכבה. מ"מ הפשוטות מעלה היא מצד עולם הפשוט שאין בו הרכבה, ובלילה הזה היו צריכים אל הגאולה שלא מצד עולם הזה שהוא עולם המורכב, רק מצד עולם העליון הפשוט. ולפיכך צוה לאכול מצה לחם עוני שהוא לחם הפשוט ... ומפני שבלילה זה נגאלים במדרגה עליונה למעלה מן העולם המורכב צוה שהיה אכילתן מצה שהיא פשוטה.

דמיון זה כהן גדול משמש בכל ימות השנה בבגדי זהב וביום הכיפורים בבגדי לבן לפני ולפנים, וזהו בשביל שהוא קונה מדרגה עליונה שהרי היה נכנס לפני ולפנים יש לו לשמש בבגדי לבן לפי מעלת המדרגה שנכנס לשם, כי בגדי לבן הם פשוטים ולכך צוה בליל זה לאכול מצה שהוא לחם עוני פשוט מכל כי בליל זה נגאלו במדרגה עליונה וכל מדרגה עליונה יש בה פשיטות"

כלומר לעוני של המצה יש התאמה פנימית לתכונת החרות שביציאת מצרים.

יציאת מצרים היא הופעת החרות המוחלטת של הנשמה, של חיי הרוח, המצרים, הכבלים והמגבלות של עולם החומר.

ויתכן על פי זה להסביר את שאנו אומרים בהגדה :

16. הגדה של פסח

"מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ולגאלם. שנאמר: "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם"

העבודה עוצר הנשימה שאילצם לאפות את לחם במהירות ובחיפזון.

"מצה" היא איפה לחם עבדות מובהקת, וכן אנו מכנים אותה: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". מצה היא איפוא ביטוי אופיני ל"עבדות".

כמו כן ברור ש"מרורים" מתיחס ל"וימררו את חייהם" וביטוי הוא איפוא ל"עינויי" להתעללויות המרושעות, בהם מררו את חייהם. ... אי לכן מסמלים "צלי אש ומצות על מרורים" ברגע זה, בו שוב התענגו על הדרור, את שלושת הבחינות הבולטות של סבלות מצרים "גרות", "עבדות" ו"עינויי" (קרנן הפסח את הגרות, המצה את העבדות והמרור את העינויי). זאת כדי להנציח בתודעתם כי ברגע הגאולה עדיין הכביד עליהם הלחץ בכל עוזו, עדיין היו הם אותם העבדים שבשליטת המצרים, וכי רק ה' יכול היה לקרוא דרור, והוא אשר העניקו להם"

כלומר, המצה והמרור וכן קרנן הפסח מסמלים את המעבר החד מעבדות פרעה לעבדות הקב"ה, על מנת שהם ישראל יזכור שרק ה' הוא שהעניק להם את חרותם מהמצרים, ולכן הם משועבדים לו.

האור החיים הקדוש מביא משמעות מנוגדת למצה ולמרור, ועל פיה הם מבטאים חרות, ומטעימים את קרנן הפסח :

8. אור החיים

"לפי פשט הכתוב לפי מה שראינו שאמר ה' שצריך צלי אש ושיהיה שלם וכו' זה יגיד שדעת עליון הוא להראות בחינת הגדולה והחרות ואין רשות אחרים עליהם, ולפי זה גם המרורים שיצו ה' הוא לצד כי כן דרך אוכלי צלי לאכול עימו דבר חד כי בזה יערב לחך האוכל ויאכל בכל אות נפשו. גם בזה יוכר גדל הערבות שיקדים לפיו מרורים. גם מה שהזכיר המצות הוא פרט אשר יכונן חך אוכל יטעם לו הצלי."

ואולם יש לזכור שהמצה בליל הסדר היא גם חיוב עצמאי ואינה רק נספח לקרנן הפסח כמו המרור, כמו שנפסק להלכה ברמב"ם :

9. רמב"ם בהלכות חמץ מצה (פרק ו' הלכה א')

א מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמישה עשר, שנאמר "בערב, תאכלו, מצות" (שמות יב, יח)--בכל מקום, ובכל זמן. ולא תלה אכילה זו בקרנן הפסח, אלא זו מצוה בפני עצמה; ומצותה כל הלילה.

אבל בשאר הרגל, אכילת מצה רשות--רצה, אוכל מצה; רצה, אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות. אבל בליל חמישה עשר בלבד, חובה; ומשאכל כזית, יצא ידי חובתו.

בעקבות הגמרא בפסחים שבה נאמר :

10. פסחים דף ק"ב ע"א

אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור.

מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים מצה מיהדר הדר ביה קרא (שמות יב) בערב תאכלו מצות.

כידוע אנו מכנים את המצה לחם עוני כמו שאנו אומרים בהגדה "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים",

וראו להזכיר שהזיהוי של המצה כלחם עוני נאמר בתורה במפורש בספר דברים פרשת ראה :

11. דברים ט"ז ג'

"לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייד"

ורש"י מפרש :

12. רש"י

"לחם עוני – לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים"

על סמך התיאור בשמות י"ב:

17. שמות י"ב

לד נישא העם את-בצקו טרם יחמץ משארתם צרות בשמלתם על-שכמם.

לט ויאפו את-הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי-גרשו ממצרים ולא יכלו להתמקמה וגם-צדה לא-עשו להם.

(הערה: וראוי להזכיר שגם את הרעיון שהמצה מסמלת את חפזון היציאה ממצרים ראינו בפרשת ראה)

ושואל הרב אביגדור נבנצאל (בספרו שיחות על ספר שמות):

18. הרב אביגדור נבנצאל

"האמנם אכלו בני ישראל מצות בצאתם ממצרים, רק משום שהמצרים האיצו בהם לצאת, ובצקם לא הספיק להחמיץ? והלא כבר שבועיים קודם לכן בראש חודש ניסן, ציווה ה' את משה על קרבן הפסח, ובין השאר נצטוו במפורש "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו (שמות י"ב ח') היינו שגם אם לא היו המצרים דוחקים בהם לצאת, היו חייבים לאפות את הבצק בטרם יחמץ, כיוון שהיתה זו אחת המצוות שנצטוו לקיים אותו הלילה.

מדוע איפוא חשובה כל כך מצווה זו של איסור חימוץ, עד שמבין כל שאר המצוות שקיימו בליל היציאה ממצרים – כגון איסור אכילת הקורבן מבושל או נא, או עצם החיוב לאכול קורבן – מבין כולם מצביעה התורה דווקא על איסור החמץ כחשוב וכעקרוני ביותר – מהי הסיבה לכך?"

והחזקוני עונה על שאלה זו אומר:

19. החזקוני

"כי בחפזון יצאת – הרי בידו של הקב"ה להעמידם במצרים עד שתחמיץ בצק שלהם ויכינו צידה לדרך? הא אינו אלא כדי שיהיה זכר לדבר ששבעת ימים תאכל מצות"

הרב נבנצאל רואה בחפזון שבגאולה תוצאה של העובדה שבני ישראל היו במצרים במ"ט שערי טומאה, עד שאם היו שוהים במצרים עוד מעט קט – לא היו זוכים לצאת עוד לעולם ועד, והיו נשארים בה לנצח, ומוסיף הרב נבנצאל ואומר:

"זהו איפוא היסוד הגדול שרוצה התורה להנחיל לנו, בהחמירה באיסור חמץ. חשוב לתורה שבין, שהמרחק בין שקיעה נצחית בטומאת מצרים, לבין קדושה נצחית בצל השכינה – הוא מרחק של רגע אחד, משהו ולא יותר. אם היו שוהים בטומאת מצרים עוד רגע אחד נוסף – היה בצקם הרוחני של אבותינו מחמיץ ללא תקנה לפיכך הדגשת מהירות היציאה ממצרים, היא אכן מרכזית בסיפור הגאולה, לולא אותה מהירות, לולא החפזון – לא היתה, חלילה, גאולה כלל.

וזוהי למעשה, מהות ההבדל שבין חמץ ומצה: רגע בודד.

אם הבצק שהה ח"י רגעים בלבד – אתה מקיים בו מצות אכילת מצה, וזוכה לחיי העולם הבא, ואם שהה מעט יותר – חייב האוכלו בכרת."

ב. חג המצות: חמץ אסור בכרת ומצה מצויה.

כאן ההקשר של האיסור לדורות הוא במצוות של יציאת מצרים:

20. שמות י"ב – חג המצות

יד וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזִכָּרוֹן וְחִגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֶסֶת עוֹלָם תִּחְגְּלוּ. טו שְׁבַעַת יָמִים מִצוֹת תֹּאכְלוּ אֶת בֵּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבֵּיתֵיכֶם כִּי כָל-אֶכֶל חֵמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד-יוֹם הַשְּׁבִיעִי. טז וּבֵיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לְכֶם כָּל-מִלְאָכָה לֹא-יַעֲשֶׂה בָהֶם אִךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לְכֶם. יז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַמִּצְוֹת כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת-צְבֹאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֶסֶת עוֹלָם. יח בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פְּעֻבָּה תֹאכְלוּ

מצות עד יום האחד ועשרים לחודש פְּעֻבָּה. יט שְׁבַעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתֵיכֶם כִּי כָל-אֶכֶל מִחֵמֶצַת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִצֵּדַת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ. כ כָּל-מִחֵמֶצַת לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצוֹת.

21. שמות י"ג

ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם זָכוֹר אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי פָחַזְק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֹאכַל חֵמֶץ. ד הַיּוֹם אֲתֶם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב. ה וְהָיָה כִּי-יִבְיֵאֵךְ יְהוָה אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִיטִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ וְעַבְדָּתָה אֶת-הָעֲבָדָה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה. ו שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצוֹת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה. ז מִצוֹת יֹאכַל אֶת שְׁבַעַת הַיָּמִים וְלֹא-יִרְאֶה לְךָ חֵמֶץ וְלֹא-יִרְאֶה לְךָ שָׂאֵר כָּל-גְּבֻלְךָ.

(שמות, י"ב): (לד) נישא העם את בצקו טרם יחמץ משארתם צרות בשמלתם על שכמם:

(לט) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמקמה וגם צדה לא עשו להם:

ונשאלת השאלה, מדוע יש איסור חמץ ואכילת מצה (שהיא אמנם רשות) בכל שבעת ימי הפסח?

ואומר רש"י הירש:

22. רש"י הירש

"כבר בארנו שה"מצה" מסמלת "עבדות" – תלות סוציאלית. והיפוכה ה"חמץ" מסמל איפוא עצמאות סוציאלית. והנה על יום הפסח להיות לנו ל"זכרון" עליו להזכיר לנו תמיד מחדש את הרגע בו זכינו בחירות ובעצמאות, להחדיר בנו לבל נשכח, כיצד ובאיזה אופן זכינו לאלה. יום קומנו לחירות ולעצמאות עומד בראש מחזור ימים שלם, שבעת ימים, אל נרשה לעצמנו לחם של עצמאות. ולא עוד, אלא בו ביום בו זכינו לאישיות עצמאית ולמקום משלנו "ויקחו להם – איש – לבית" ביום זה עצמו עלינו לבער במו ידינו מתוך כל שטח גבולינו – מבתיכם – את סמלה המיוחד של עצמאות סוציאלית. שבעת ימים נמנע מלזון את עצמנו בלחם העצמאות, ונזכור ונביע בזאת, כי ברגע בו קמנו לחירות ולעצמאות לא היה לא באישיותנו ולא בקנינו, אף זיק של עצמאות או כשרון לרכוש עצמאות. אלא שרויים היינו בעמקי שעבוד וחוסר אוניס, רק כוחו השולט בלי מצרים של ה' הקימנו לחירות ולעצמאות. וכל האוכל בשבעת ימי זכר שיחרורנו כל כמות מלחם החירות, מכחיש כי ה' הוא מקור חירותנו, מצהיר עלחירותנו כעל הישג אנושי, ובהינטשו מעל קרקע העבר היהודי, נועל בפני אישיותו כל עתיד בישראל"

"שליטת דבר החימוץ במשך שבעת ימי חג המצות דוחה כל רעיון על אודות השתתפות אנושית עצמאית שהיתה, כביכול בתקומתנו לחירות. ואילו אכילת המצה עם כניסתו של חג חירותנו מקשרת ומפתחת את רעיון החירות הסוציאלית, בה זכינו מאת ה', לרעיון התמסרותנו בידי ה' אשר הודות לה ולמענה זכינו בחירות. לעולם יעמוד עם ישראל המשוחרר מול פני ה' כשמצתו בידיו.

מעבודת האדם עברנו לעבודת ה'. בדומה לכך הורחק לתמיד כל שאור מן המזבח אשר במקדש ה'..."

ג. שתי הלחם בחג הביכורים:

קרוב זה של מנחת ביכורים קשור בוודאי לעומר השעורים של חודש האביב, ובעקיפין גם לפסח ולחג המצות,

שהרי תלוי הוא בספירת חמישים יום "ממחרת השבת" (ויקרא, כ"ג, ט-טז) או "מהחל חרמש בקמה" (דברים, ט"ז, ט),

שהוא, לפי קבלת חכמינו ז"ל, מחרת ה ש ב ת ו ן, דהיינו יום טוב ראשון של חג המצות.

לכן, גם קרבן שתי הלחם ביום הביכורים (שנוזר לעיל), שמצוותו דווקא בחמץ, בא עד המזבח ומונף לפני ה' אף על המזבח ממש לא יעלה, וכמוהו ביכורי הדבש, כלומר דבש הפרות המתוקים (תמרים).

נשאלת השאלה כיצד יש להבין תופעות אלו:

על מנת לענות על שאלה זו, יש לעמוד על טיבם ואופיים של החמץ והמצה, לאור כל המקרים הללו, ולמצוא את הברית התיכון הקושר ביניהם.

השאור החמץ וכן הדבש (שהוא דבש הפרות המתוקים) הם היעד והתכלית הסופית שאליהם שואף החקלאי המגדל, מראשית עבודתו.

הלחם החמץ והפרי הבשל והמתוק שניהם ביטוי מוצלח לסוף התהליך, לתכלית הנכספת, ולפיכך גם לעושר ולהצלחה, לברכה ולשפע, של מי שמשיג את התכלית הנכספת, ומגיע אל סוף התהליך.

לעומתם, המצה מבטאת את עצירת התהליך באמצעו טרם הגיעו לתכליתו, והיא בבחינת חסרון המצפה עדיין להשלמה ולשלמות.

אף המלח מבטא ראשוניות גולמית שיד אדם לא נגעה בה וכל כולו בבחינת מתנת שמיים.

נרחיב במעט הבנה זו, ונאמר, שהמצה - הן מעשית והן כסמל - היא לחמו של העני, זה שאין בידו כוח ויכולת להביא את התהליך החומרי לתכלית השלמה והמלאה של העוגה היפה, ואחת היא אם עני הוא בהון או באון.

לעומת זאת, החמץ השאור המתפיח את העיסה לגלוסקה שמנה, הוא סמלו של בעל הכוח העשיר, המדושן ובעל היכולת.

הבנה זו נותנת בידינו מפתח להבנת כל המקרים בתורה כמערכת אחת, שיטתית ושלמה. כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו - הקרבה שאדם מקריב על המזבח הרי היא, בדומה לתפילה, עמידת האדם לפני ה', מתוך הרגשת קטנות ואפסות ובתחושת:

32. דבה"א, כ"ט, י"ט
 "לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד... וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת, כי ממך הכל ומידך נתנו לך"
 אי אפשר לעמוד לפני המזבח בתחושת עשירות גאה האומרת "יש לי", או "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה" (דברים, ח', י"ז).

הקרבה כזאת יש בה משום חוצפה של גאווה וגבהות-לב, אחד החטאים החמורים ביותר במקרא. ולכן "כל שאר וכל דבש" - סמל העשירות ותחושת השובע - "לא תקטירו ממנו אשה לה" (ויקרא, ב', י"א-י"ב).

אמנם "קרבן ראשית תקריבו ממנו לה", וביכורים אלו "מר אשית כל פרי האדמה" (דברים, כ"ו, ב') באים עם ההצהרה החגיגית של מקרא ביכורים אשר באה בדיוק כדי לבלו את הסכנה שמא הרגשת השובע תוביל ל"וישמון ישרון ויבעט" (דברים, ל"ב, ט"ו).

אך בניגוד לפסח ולחג המצות - כאן החמץ מחויב: 23. ויקרא, כ"ג, יז - שתי הלחם בחג הביכורים "ממשבתים תביאו לחם תנופה שטים שני עשרנים, סלת תהינה, חמץ תאפנה, בכורים לה".

ד. מנחה:

כל המנחות הקרבות למזבח הן מצה ולא חמץ:

24. ויקרא, ב', יא-יב - מנחה
 "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה". קרבן ראשית (=ביכורים). תקריבו אתם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח".

ה. תודה:

כאן יש מזה ומזה, חמץ עם מצה:

25. ויקרא, ז', י"ב-י"ג - קורבן תודה
 "והקריב על זבח התודה חלות מצות ורקות ימצות משחים בשמן, וסלת מרבכת חלת בלול בשמן. על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו, על זבח תודת שלמיו" כלומר שלושה סוגי מצות וסוג נוסף של חמץ כנגדן.

ו. קרבן המילואים:

בדומה לתודה יש כאן שלושה סוגי מצה:

26. שמות, כ"ט, ב; ויקרא, ח', כו - קורבן המילואים
 "לחם מצות, וחלת מצות בלול בשמן, ורקיקי מצות משחים בשמן, סלת חטים..."

והמשנה במנחות (ז', ב) אכן מקבילה ביניהם:

27. משנה במנחות (ז', ב)
 "המילואים היו באים כמצה שבתודה: חלות ורקיקים ורבוכה".
 אך בניגוד לתודה, כאן לא היה חמץ כלל.

ז. איל נזיר:

"ביום מלאת ימי נזרו" מביא הנזיר קרבנות עולה, חטאת ושלמים, ויחד עם השלמים גם:

28. במדבר, ו', ט"ו - נזיר
 "סל מצות סולת חלת בלול בשמן, ורקיקי מצות משחים בשמן"

כלומר שני סוגים של מצות, וכהסבר המשנה במנחות:

29. משנה במנחות (ז', ב)
 "הנזירות הייתה באה שתי ידות כמצה שבתודה: חלות ורקיקים - ואין בה רבוכה".

ח. מנחת חינוך:

מנחה זו אשר מביא כל כוהן ביום שמתחנך לעבודה במקדש, או כוהן גדול קודם כניסתו לתפקידו זה, אף היא, בדומה לקרבן המילואים, מצה ללא חמץ:

30. ויקרא, ו', יב-טז - מנחת חינוך
 (יב) ונדבר יהנה אל משה לאמר: (יג) זה קרבן אהרן ויבניו אשר יקריבו ליהנה ביום המשח אותו עשירת האפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב: (יד) על מחבת בשמן תעשה מרבכת תביאנה תפיני מנחת פתים תקריב כית ניחח ליהנה: (טו) והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה חק עולם ליהנה פליל תקטר: (טז) וכל מנחת כהן פליל תהיה לא תאכל:

ט. איסור חמץ על המזבח:

31. ויקרא, ב', י"א-י"ב - איסור חמץ על המזבח
 "...כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה". קרבן ראשית תקריבו אתם לה', ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח"

קרבן תודה

קרבן תודה מביא אדם שהיה בצרה ונושע ממנה.

על כן, בעת ישועתו ראוי באמת שיהיו בקרבנו זה גם חלות חמץ וגם חלות מצה:

- המצות - כנגד המצוקה שבה היה שרוי, כנגד זעקתו בצר לו, וכנגד תהליך גאולתו מן המצר אל המרחב והרווחה.
- החמץ - כנגד סוף ישועתו ושיבתו עתה בשלווה, ביטוי לסיום הדרך כשהגיע אל המנוחה ואל הנחלה.

הקבלה מעניינת ניתן למצוא בין קרבן זה ומרכיביו לבין מזמור ק"ז בתהילים, אשר מציג ארבעה מקרים של פדות מצרה לרווחה.

35. תהילים ק"ז

(א) הֲדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ: (ב) לֵאמֹרוּ גְאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד צָר: (ג) וּמֵאֲרָצוֹת קִבְצָם מִמִּזְרָח וּמִמְעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם: (ד) תַּעֲוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשֵׁב לֹא מִצְאוּ: (ה) רַעֲבִים גַּם צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: (ו) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם וַיִּצִּילֵם... (ז) יִשְׁבִּי חֲשֵׁךְ וְצַלְמוֹת אֲסִירֵי עֵינַי וּבְרָזֵל... (יג) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם... (טו) חֲסָדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (טז) כִּי הִשְׁבִּיעַ נַפְשִׁי שֶׁקָּה וְנָפֵשׁ רַעֲבָה מְלֵא טוֹב:

(י) יִשְׁבִּי חֲשֵׁךְ וְצַלְמוֹת אֲסִירֵי עֵינַי וּבְרָזֵל... (יג) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם... (טו) חֲסָדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (טז) כִּי הִשְׁבִּיעַ נַפְשִׁי שֶׁקָּה וְנָפֵשׁ רַעֲבָה מְלֵא טוֹב:

(יז) אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹתֵיהֶם יִתְעַנוּ: (יח) כָּל אֶכֶל תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיִּגְיֵעוּ עַד שַׁעֲרֵי מוֹת: (יט) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: (כ) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתֵם: (כא) יִדְּוֵהוּ לַה' חֲסָדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (כב) וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה:

(כג) יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֵינֹת עֲשֵׂי מְלָאכָה בְּמִים רַבִּים... (כד) וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתִּרְוַמְסוּ גִלְיוֹ: (כו) יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגַג... (כז) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצָר לָהֶם וּמִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם... (כח) יוֹדוּ לַה' חֲסָדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (כט) וַיִּרְמְמוּהוּ בְּקֹהֶל עַם וּבְמוֹשֵׁב זְקֵנִים יִתְלַוּהוּ... (מ) מִי חֲכָם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהֵי וַיִּתְּבוּנְנוּ חֲסָדֵי ה':

אמנם מבחינה הלכתית למדנו משם דין פרטי על "ארבעה שצריכים להודות" (ברכות, נד, ע"ב; שו"ע, או"ח, ריט, א), אך מצד הפשט עוסק המזמור כולו בקיבוץ גלויות – "יאמרו גאולי ה', אשר גאלם מיד צר. ומארצות קבצם, ממזרח וממערב מצפון ומים",

והוא מתאר ארבעה אופנים של גאולה, כאשר בכל אחד מן האופנים מתוארים ארבעה שלבים בדרך מן הצרה אל התודה:

- הצרה והפורענות;
- הזעקה אל ה';
- הישועה;
- התודה.

הישועה הראשונה במזמור מתייחסת ליציאה ממדבר השממה:

- "תעו במדבר בישימון דרך" (פס' ד) - זוהי צרה;
- "ויצעקו אל ה' בצר להם" (פס' ה) - הזעקה;
- "ממצוקותיהם יצילים, וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב" (ו-ז) - הישועה;
- ולבסוף התודה (פס' ח-ט): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. כי השביע נפש שקקה, ונפש רעבה מלא טוב".

בדומה לזה, גם במקרה השני, המתאר "ישיבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל", מצויים ארבעה שלבים אלו.

כך גם במקרה השלישי, המתאר "אוילים מדרך פשעם", העומדים על פי שחת "ויגיעו עד שערי מות" (פס' יח-כ"ב),

אך גם אז אין הם בגדר "תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו" (תהילים, ק"ב, א'), ולכן אי אפשר להקריבם על המזבח - "ואל המזבח לא יעלו לריח ניחח".

באופן סמלי, אכן דומה ההצלחה ותחושת יש ליי המבטאת אותה לפני הבשל והמתוק ולחמץ - זה אף זה פגיעים מאוד, מתקלקלים ומתפרקים בקלות.

דווקא העשירים והמושלמים לכאורה, הם פגיעים מאוד וכל סבל קטן גורם להם לזעזוע עצום כי הם מפונקים.

לעומת זאת אדם למוד סבל ומחושל מקשיים, אינו נבהל כל כך מפגע רע.

ובדומה לכך: מצה, לחם עוני, כמו המלח, עמידותה ושרידותה גבוהים לאין שיעור מלחם החמץ התפוח ומפרי הדבש המתוק.

לא לחינם מזוהה במקורותינו החמץ, השאור שבעיסה, עם יצר הרע.

מי שיש לו בגופו, בביתו ובכיסו מכל טוב הארץ, ואפילו ארץ ישראל ותורתה בידו, עלול ליפול בתחושת הכזב של עצמתו ועצמאותו המדומה, ולשכוח את ה' אלוהיו "כי הו א הנתן לך כח לעשות חיל":

33. דברים, ח'

זֶה כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, מֵבִיאֲךָ אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה: אֶרֶץ, נְחָלִי מַיִם--עֵינֹת וְתַהֲמֹת, יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְקָה. ח אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֲרָה, וְגִפְן וְתַאֲנֶה וְרַמְנוֹן; אֶרֶץ-זֵית שֶׁמֶן, וּדְבַשׁ. ט אֶרֶץ, אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנְתַּי תֵּאֱכַל-בָּהּ לֶחֶם--לֹא-תַחֲסֹר כָּל, בָּהּ; אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִינָהּ בְּרֹזֶל, וּמִהַרְרֵיהָ תִּחַצֵּב נְחֹשֶׁת. י וְאֶכְלֶתָּ, וְשִׁבְעֶתָ--וּבִרְכַתְּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, עַל-הָאָרֶץ הַטוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ. יא הַשְּׁמֵר לָךְ, פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו, אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצוּן הַיּוֹם. יב פֶּן-תֵּאֱכַל, וְשִׁבְעֶתָ; וּבְתִים טְבִים תִּבְנֶה, וַיִּשְׁבְּתָּ. יג וּבְקָרְךָ וּצְאֲנֶךָ יִרְבּוּ, וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבּוּ לָךְ; וְכָל אֲשֶׁר-לָךְ, יִרְבֶּה. יד וְכֶסֶף, לְבָבְךָ; וְשִׁכַחְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. ... יז וְאָמַרְתָּ, בְּלִבְבְּךָ: פָּחִי וְעֵצָם יָדִי, עָשָׂה לִי אֶת-הַחֵיל הַזֶּה. יח וְזָכַרְתָּ, אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ--כִּי הוּא הִנְתָּן לָךְ כֹּחַ, לַעֲשׂוֹת חֵיל: לְמַעַן הַקִּים אֶת-בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, בַּיּוֹם הַזֶּה.

וזה הרי ממש המובן של יצר הרע המפתח את האדם דווקא ב ארץ ישראל ועלול להסירו מן הדרך הראויה לו.

על כן חייב האדם לזכור את ימי עונו ומרודיו, את נדודי המדבר ואת המן של יציאת מצרים דווקא בעת הצלחתו הגדולה בארץ ישראל:

34. דברים, ח'

ב וְזָכַרְתָּ אֶת-כָּל-הַדֶּרֶךְ, אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה--בַּמִּדְבָּר: לְמַעַן עֵנִיתָ לְנִסְתָּךְ, לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁר בְּלִבְבְּךָ הַתְּשֹׁמֵר מִצְוֹתַי--אִם-לֹא. ג וַיַּעֲנֵךְ, וַיִּרְעַבְךָ, וַיִּאֲכַלְךָ אֶת-הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ, וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ: לְמַעַן הוֹדִיעְךָ, כִּי לֹא עַל-הַלָּחֵם לָבַדְו יַחֲיֶה הָאָדָם--כִּי עַל-כָּל-מוֹצֵא פִי-יְהוָה, יַחֲיֶה הָאָדָם. ד שְׁמַלְתָּ לֹא בְלָתָה, מַעֲלִיךָ, וּנְגַלְךָ, לֹא בְצַקָּה--זֶה, אֲרַבְעִים שָׁנָה.

זהו גם המובן של פרשת מקרא ביכורים (דברים, כ"ו), אשר באה להזכיר את ימי העוני והנדודים של בני ישראל מאז האבות, דווקא בחגיגת השפע וההצלחה של הקציר והבאת הביכורים.

סיום נזירותו אינו התכלית והפסגה, אלא רק תחילתה של דרך חיים מתוקנת ומעולה, ועבודתו הגדולה לחיות חיים מתוקנים מתחילה בעצם רק עם סיום הנזירות.

אין לו לנזיר שום צידוק לחגוג מדושן עונג על חלת חמץ בתום נזירותו, אלא ינהג בדומה לכוהן שנכנס לעבודתו, ויקריב שתיים מן המצות שבסל המילואים.

כך יש להבין גם את עניין הנזיר הנקרא בתורה **יְחֻטָּא**:
(י"א) **"וכפר עליו מאשר חטא על הנפש"**.

מחלוקת תנאים היא בהבנת מהות 'חטא' זה –

- ר' אלעזר הקפר סובר **"על שציער עצמו מן היין"**.
- ר' ישמעאל אומר: **"בנזיר טמא הכתוב מדבר... שמיטמא למתים"**.

פשט הפסוקים הוא בוודאי כר' ישמעאל, שהכוונה לזה שלא זכה להיזהר כראוי מטומאת המת ונטמא לנפש, שהרי ההקשר הוא:

37. במדבר ו'

ט וכי-ימות מת עליו בפתע פתאים, וטמא ראש נזרו--וגלח ראשו ביום טהרתו, ביום השביעי יגלחנו. י וביום השמיני, קבא שתי תרים, או שני, בני יונה: אל-הכהן--אל-פתח, אהל מועד. יא ועשה הכהן, אחד לחטאת ואחד לעלה, וכפר עליו, מאשר חטא על-הנפש; וקדש את-ראשו, ביום ההוא. חטאו על הנפש הוא בכך שנטמא בנפש מת.

לעומת זאת, דעת ר' אלעזר הקפר נראית כמדרש רחוק מאוד מן הפשט.

אך לאור המהלך שהצגנו צריך לומר, ששיטת ר' אלעזר הקפר ברורה מאוד בשורש העניין:

יְחֻטָּאוּ של הנזיר הוא בכך, שהנזירות שנהג לא נתקבלה ולא הביאתו לידי המעלה והתכלית אשר ביקש להשיג. לפיכך מתקיים בו:

(יב) וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת יְמֵי נְזָרוֹ וְהִבִּיא פָּבֶשׂ בְּזֶרְעוֹ שְׁנֵתוֹ לְאִשָּׁם וְהִימִים הָרֵאשִׁימִים יִפְלוּ פִי טַמְא נְזָרוֹ:
וצריך הוא להתחיל מחדש את נזירותו.

מכיוון שבנזירות כשלעצמה אין כל טוב - נקרא המתנזר מן היין 'יְחֻטָּא'.

אילו היה ערך כלשהו בעצם הנזירות (כתפישת הנצרות, למשל), הרי שבכל אופן התנזר זמן-מה מן היין, ומה לנו כי נלך עליו!?

אבל התורה אומרת שאין הנזירות אלא פתח לחיים שלמים וטהורים יותר, ועל כן יש לראות בהיטמאותו במת את משמים, שדרכו ומאמציו לבוא לידי מעלה זו לא נתקבלו. הינזרות זו מן היין לא הובילה באמת אל התכלית המעולה והרצויה, ונעצם הנזירות היא חטא - לפיכך נקרא הנזיר יְחֻטָּא דווקא כאשר נפלו ימי נזירותו בשל טומאת מת.

בשולי העניין נעיר, שלמרות הדמיון בין קרבן הנזיר הנמצא בראשית דרכו ובין קרבן הכוהנים בימי המילואים, אף הם בראשית דרכם, הבדילה התורה ביניהם הבדל מסוים:

- בקרבן הכוהן בימי המילואים ישנם שלושה סוגים של מצות,
- ואילו בקרבן הנזיר שני סוגים של מצות בלבד, וחסרה לו המצה השמנה, הרבוכה.

ולבסוף במקרה הרביעי של **"יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים"**, שאנייתם המיטלטלת הולכת ונטרפת בסערת גלים.

(הערה: הרב יואל בן נון מעיר שארבעה אלה, שניים שהם ארבעה הם - הראשון והאחרון הם ההולכים בדרך קיבוץ הגלויות ממצרים אל ארץ ישראל, והשניים האחרים הם החוטאים שאינם רוצים להתקבץ ובאים עד שערי מות של מחלות, מחנות אסורים ובתי כלא - **"כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו"** (פסי' י"א). ואין 'עצת עליון' בפרק זה אלא זו שנזכרה בראשיתו: **עצם קיבוץ הגלויות לארץ ישראל**).

הרב יואל בן נון מציע לפרש את שלוש המצוות של קרבן התודה כמקבילות במידה רבה (במישור הדרש ובמישור הרמז) אל שלושת השלבים אשר קודמים לתודה - **שלבי הצרה, הצעקה והישועה** (שהיא לעצמה תהליך קשה המאופיין בהדרגתיות ובחוסר מנוחה),

ולעומתם עומדת בקרבן זה תלת החמץ, הבאה כנגד השלב הרביעי, שירת התודה לריבון העולם פודה האדם ומצילו, לאחר שהגיע אל המנוחה ואל הנחל...

קרבן המילואים ומנחת חינוך

קרבן זה מביאים הכוהנים בכניסתם לעבודה.

כניסת כוהן לעבודתו - חותם של תחילת דרך יש בה, תחילתה של כהונה אשר נמשכת מכאן והלאה כל ימי הכוהן על משמרתו, ללא נקודת גבול וסיום, מכאן ועד עולם.

על כן רק המצה בלבד ראויה כאן, ואין מקום לחמץ כלל.

המשנה במנחות הקבילה בין קרבן המילואים לבין קרבן התודה:

36. משנה במנחות (פרק ז', משנה ב')

"המילואים היו באים כמצה שבתודה: חלות ורקיקים ורבוכה".

אמנם לפי פשט הפסוקים (שלא על דרך המשנה) ייתכן שיש מקום להבחין בתוכן וברעיונות:

בין **"סלת מרבכת חלת בלולת בשמן"** שנאמרו בתודה (ויקרא, ז', י"ב),

לבין **"חלת מצת בלולת בשמן"** **יחלת לחם שמן אחת** שנאמרו במילואים (שמות, כ"ט, ב, כג; ויקרא, ח', כו).

העובדה שהמשנה מקבילה יש בה מעין הוכחה, שהמשנה אכן תפשה סוגיה זו על-פי הדרך שהצענו בזה, דרך ההקבלה וההשוואה בין כל סוגי המצות והחמץ בתורה!

קרבן נזיר

בחינה של קרבן הנזיר לאור העיקרון שהצגנו לעיל תפרש לנו את הנזירות באור המדויק שלה:

תקופת הנזירות אינה תכלית לעצמה, אלא רק תקופת הכשרה לחיים מתוקנים יותר ומעולים יותר לאחריה.

כל כולה מכוונת אל העתיד, **"ואחר ישתה הנזיר יין"** (במדבר, ו', כ') - כלומר, הנזיר יחזור אל חיים נורמאליים, אך בדרגה גבוהה יותר, עם מערכת הגנה משופרת מפני סטייה והימשכות אחר היין - אז יוכל לשתות יין, בטהרה מוסרית. לכן מביא הנזיר **"ביום מלאת ימי נזרו"** מצות בלבד ללא חמץ.

כלומר, הגאולה היא עניין מתמשך וקשה, הדורש אורך רוח וכוח סבל רב, וגם אז לא היה בכוחם להביא דברים לשלמות העושר והרווחה.

החמץ רחוק מהם עד מעבר לאופק, וביציאתם רק מצת עניים בידם:

40. שמות, י"ב, ל"ט

"וּיֹאפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְת מִצוֹת כִּי לֹא חֲמֵץ. כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם"

על כן מוכרח החמץ להיות אסור לדורות בכל חומרתו דווקא בימים שלאחר היציאה ממצרים, ומצה זו של שבעת הימים בחג המצות מבטאת אפוא את הגאולה האמיתית על כל קשייה וחבליה, גאולה מתמשכת העשויה שלבים שלבים.

בכך מתבררים גם ההבדלים בין הפסח שלפני היציאה ממצרים לבין חג המצות שמציין את היציאה עצמה.

בפסח, עיקר החיוב הוא הקרבת הפסח ואכילתו על מצות ומרורים כמצוות עשה, זכר לסיום השעבוד במצרים שבא מיד אחריו.

איסור החמץ הוא "לא תעשה" בלבד: לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח" (שמות, ל"ד, כ"ה).

לעומת זה, עיקר החיוב בחג המצות הוא להימנע מכל חמץ, עד כדי "בל ייראה ובל ימצא", ואכילת מצה כל שבעת הימים, איננה אפילו מצוות עשה, אלא רשות.

האוכל חמץ בחג המצות ענוש כרת, ואילו ביום הפסח - מי שאיננו מקריב את קרבן הפסח ענוש כרת, כרת מיוחד על מצוות עשה, ממש כמו ברית מילה.

עיקר עניינו של חג המצות הוא, לפיכך, האזהרה החמורה מפני האשליה של גאולה שלמה בבת אחת, כאילו החמץ של חג השבועות הוא בהישג יד, מיד אחרי הפסח.

הציפייה לחמץ המייד, ציפייה טבעית לעם נגאל, היא הרקע לחומרת האיסור והרחקותיו, בכתוב ובהלכה לדורות.

דרך מפותלת זו, שתחילתה בגנות השעבוד והיציאה ממנו וסופה אל שאיפת המנוחה והנחלה של ארץ ישראל בסוף הדרך, באה לביטוי גם בספירת חמישים יום מראשית הקציר (דברים, ט"ז, ט), מיום הבאת עומר התנופה, עד חג הקציר, הוא יום הביכורים ממחרת השבת השביעית.

סיום ספירת העומר - בלחם הביכורים, שהוא גם הסיום והתכלית של יציאת מצרים.

שתי הלחם - חמץ

יום הביכורים עצמו מבטא כאמור את סיום התהליך, את השגת הפרי והתכלית.

סיום זה בא לביטוי בשני מובנים:

האחד, הרמוז, מוביל מיציאת מצרים אל מעמד הר סיני ומתן תורה.

השני, המפורש, מבטא את הישיבה הקבועה בארץ ישראל, ושניהם נפגשים ונקשרים אל יום הביכורים.

מקור ההבדל מצוי אולי בכך, ש: הכהנים משנים את מעמדם מבחינה מהותית לטובה, הם זוכים למעמד ייחודי בקרב ישראל.

על כן ראויים הם למצה רוויה בכפל שמן - שהיא מעין "מצה עשירה".

הנזיר, לעומת זאת, אינו משנה את מעמדו לאחר נזירותו למעמד מיוחד, אלא חוזר לחיים רגילים ולמעמד רגיל גם לאחר שהתעלה מבחינת הטהרה שבנפשו,

וגם אם בתקופת נזירותו יש דמיון רב בינו לבין הכהן הגדול, שנאמר בו: "ועל כל נפשת מת לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא. ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו כי נזר שמן משחת אלהיו עליו, אני ה' (ויקרא, כ"א, יא-יב); השווה לבמדבר, ו', ו-ז: "...כי נזר אלהיו על ראשו". ובכל זאת, אחרי הנזירות הרי הוא כהדיוט.

מצת הפסח וחג המצות

לאור האמור עד כאן נוכל להוכיח, שגם החמץ והמצה, בפסח מחד ובחג השבועות מאידך, שייכים למערכת ההבחנה דלעיל, ומה שמייצגים החמץ והמצה - לחם עושר ולחם עוני - אינו דרש רעיוני, אלא קו שיטתי המשתלב בכל המערכת ההלכתית של חמץ ומצה בתורה.

מקרא מלא מכריז על כך:

38. דברים, ט"ז, ג'

"לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כי בחפזו יצאת מארץ מצרים..."

אין זה לחם עוני רק מפני החיפזון באפיינו, אלא שהיוצאים ממצרים נהגו כמנהג עניים ופליטים היוצאים למדבר לדרך רחוקה.

ומכיוון שהמצה היא לחם עוני, מובן מאליו שהחמץ הוא לחם עושר!

בליל הפסח עוד ישבו בני ישראל במצרים.

עד חצות הלילה עדיין בחזקת עבדי פרעה היו.

במצב זה - הן בפסח מצרים והן לדורות - אין מקום כלל לחמץ;

הפסח נאכל על מרור ומצה - "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים".

בחצות הלילה הזה יצא ה' והיכה כל בכור בארץ מצרים, ופדה את עמו מבית האסורים.

דורות של שעבוד רוחני ופיזי הגיעו בבת אחת אל התגשמות התוחלת המקווה של הגאולה.

לכאורה אפשר היה אז להתרווח כבני חורין, לערוך שולחן חג ולברך ולהלל בניחותא ובשלוות הדעת על פת שמנה ועשירה.

או-אז התברר לפתע עד כמה רחוקה הגאולה מלהיות שלמה:

39. שמות, י"ב, ל"ג-ל"ד

"ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ... וישא העם את בצקו טרם יחמץ, משארתם צררת בשמלתם על שכמם".

בני ישראל מתחילים במסע תלאות ארוך

"במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים" (דברים, ח', ט"ו).

טרם היה בידם סיפק להתרווח, לנוח ולמלא ריאותיהם אוויר פסגות של חירות וחופש, וכבר מתנשמים ומתנשפים הם בכבדות במסע מזורז בארץ צייה ועייף בלי מים.

האדם מודיע שטוב לו, אך עם זאת עליו לזכור ולהודיע מניין בא, היכן החל כל התהליך הארוך והקשה, מניין באו לו שדות ופרות שלא היו לאבותיו. והוא מצהיר, שכל שיש לו הוא מכוחו של ריבונו של עולם, שהוציא את אבותיו ממצרים, וְהוֹאֵ שַׁנְתָּן לֹו פְרוֹת בְּשֹׁדְהוֹן, בארץ נחלתו, היא נחלת אבותיו.

בעצם זו הרחבה גדולה ומהותית של הברכה שלפני האכילה ושלאחריה:

שם מברכים לה' "המוציא לחם מן הארץ", ו"על הארץ ועל המזון", וכאן מרחיבים זאת על הארץ אשר ה' נתן לנו אחרי שהוציאנו ממצרים כעם, ועל השדה והפירות שנתן ה' לפרט המביא וקורא.

בכך יש חיבור מוצהר בין האמונה בה' אלוהי ישראל במובן ההיסטורי הלאומי של יציאת מצרים, לבין האמונה בו במובן הדתי-הקוסמי, שהוא זן ומפרנס בארץ.

תכנים אלה נעוצים גם בכפילות היסודית של הלוח העברי ושל הרגלים.

בכך בולט גם הניגוד בין הביכורים לתפילה - "תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו" (תהילים, ק"ב, א) הנאמרת כזעקת הצלה "ביום צר" מתוך מצוקה וחוסר אונים.

לעומת זאת, פרי הביכורים המתוק והחמץ, שאינו קרב על המזבח לעולם גורר עמו מקרא ביכורים, שנאמר כהצהרת 'הגדה' מתוך עושר ושמחה: "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך".

הכניסה לארץ והישיבה בה בקביעות נזכרו ביום הזה במפורש:

41. ויקרא, כ"ג, ט'-י"ז

"... כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְקִצְרַתֶם אֶת קִצְרֵיהָ, וְהִבַּאתֶם אֶת עֲמֹר רֵאשִׁית קִצְרֵכֶם אֶל הַכְּהֵן... וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הִבִּיאֲכֶם אֶת עֲמֹר הַתְּנוּפָה... עַד מַמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה לַיהוָה. מִיּוֹם שֶׁבִיתֶם לָכֶם תִּבְיֹאוּ לַחֵם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שָׁנִים עֶשְׂרִים, סֵלֶת תְּהִינֶנָּה, חֲמֵץ תֹּאפִינֶנָּה, בְּכֹרִים לַיהוָה"

חג השבועות, שהוא גם חג הקציר וחג הביכורים, הוא אפוא חג חקלאי בכל שמותיו, ראשית הביכורים של קציר החיטה דווקא בארץ ישראל המקודשת, והוא יום הבאת שתי לחם חמץ ממושבתיכם ביום החמישים, פסגת התהליך של ראשית הקציר שראשיתו בקרבן העומר.

נמצאנו למדים שיום הביכורים, חמישים יום לאחר הפסח, מבטא את הסייום והתכלית גם ליציאת מצרים וגם לראשית העומר הנקצר בארץ

- הן במובן של מתן תורה והן במובן של נתינת ארץ ישראל.

ושני המשמעיים האלה מתחברים כבר בכתובים, ולא רק במסורת חז"ל.

לפיכך, עיקר ייחודו של יום זה במצוות שתי הלחם, דווקא חמץ, ומצה אינה מצויה כלל,

אות וסימן לכך שהושלמה תכלית יציאת מצרים, וראוי עתה לערוך את שולחן החג, לחגוג במנוחה ובנחלה את השלמת יציאת מצרים עם השלמת ספירת הקציר, ולהביא לחם תנופה חמץ, ביכורים לה', כקרבן ציבור מיוחד, מן הארץ שממערב לירדן.

ביכורי היחיד

לזה יש לקשור כמובן גם את ביכורי היחיד, ש ת ח י ל ת הבאתם מיום זה ואילך, ואת פרשת מקרא ביכורים הנקראת עמם:

42. דברים כ"ו

א וְהָיָה כִּי-תֵבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נֹתֵן לָךְ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבֶּת בָּהּ. ב וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֹא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נֹתֵן לָךְ וְשָׂמַתָּ בְּטֶנֶא וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם. ג וּבָאתָ אֶל-הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְהוָה בְּיָמֵינוּ הֵמָּה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגְדַּתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֵיךָ כִּי-בָאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר. ד וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לְפָנָי מִזֶּבֶחַ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ. ה וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנָי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיִּרְדֵּ מִצְרָיִם וַיְגַר שָׁם בְּמִתֵּי מַעֲט וַיְהִי-שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוֹם וָרָב. ו וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַעֲנֹנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה. ז וְנִצַּעַק אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת-עַנְיָנוּ וְאֶת-עַמְלָנוּ וְאֶת-לַחֲצָנוּ. ח וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמַרְאָ גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּים. ט וַיְבִאֵנוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת אַרְצָךְ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. י וְעַתָּה הִנֵּה הִבַּאתִי אֶת-רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנְחִיתוּ לְפָנָי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְפָנָי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ. יא וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל-הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתָּה וְהִלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ.

עיקרה של הצהרה חגיגית זו היא ה ה ו ד ע ה וההגדה שאכן נגמר התהליך גם לגבי היחיד.

אין כאן תפילות בקשה ועמידה כעני בפתח ואין גם מצוקה, אלא הצהרה חגיגית, 'הגדה' מתוך עשירות, יכולת וכוח של מי שיש לו.